

ТРАВМА ВІЙНИ У ДОКУМЕНТАЛЬНОМУ ФІЛЬМІ «20 ДНІВ У МАРІУПОЛІ»: ЯК УКРАЇНЦІ ПЕРЕЖИВАЮТЬ ДОСВІД ВТРАТИ ДОМУ

Тези представляють аналіз впливу війни на психологічний стан населення України на прикладі документального фільму «20 днів у Маріуполі» та свідчень очевидців. Група журналістів увесь цей час жила пліч-о-пліч із мешканцями міста.

Люди, яким вдалось вибратись із окупації, розповідають про пережите, втрату дому і труднощі звикання до «нового» життя. Вони пишуть книги, організовують волонтерську допомогу та продовжують наближувати перемогу.

Робота базується на розгляді візуального та вербального контенту фільму, використанні психологічних та соціологічних підходів до вивчення травми. У тезах висвітлено приклади героїчного виживання українського народу та неочікувані випробування, що постали в умовах повномасштабної війни з 2022 року.

Ключові слова: Маріуполь, психологічний стан, окупація, життя в нових умовах, втрата дому, виживання, адаптація.

Фільм «20 днів у Маріуполі» показує глибоко особисту і колективну травму, спричинену війною, зокрема досвід втрати дому як фізичного простору та символу безпеки. За допомогою цієї стрічки можна передати психологічний стан людей, які втратили все, а також як ці свідчення формують колективну пам'ять і впливають на розуміння війни як гуманітарної катастрофи.

Картина фіксує жахи початку війни. Через реальні кадри, свідчення очевидців і хронологію страшних подій він відкриває перед глядачем трагедію цивільного населення та показує, як війна знищує не лише міста, а й людську ідентичність, почуття безпеки та зв'язок із рідним місцем. Основна ідея – показати, що травма війни має не тільки фізичні, а й глибокі емоційні наслідки, з якими суспільство мусить вчитися жити і які важливо осмислювати через культуру, зокрема через документальне кіно.

«20 днів у Маріуполі» став першим українським фільмом, який здобув «Оскар». Документальна стрічка показує, що відбувалося у місті у перші тижні під час повномасштабного вторгнення росіян у лютому 2022 року. В оточеному Маріуполі працювали режисер Мстислав Чернов, фотограф Євген Малолетка, продюсерка та журналістка Василиса Степаненко. Їхня знімальна група була останньою, хто залишався у місті і зафіксував початок навали росіян та нищення Маріуполя. Відзнятий матеріал надсилали через супутниковий зв'язок.

Світова прем'єра фільму відбулася у 2023 році на кінофестивалі Sundance Film Festival у США, де роботу відзначили Призом глядацьких симпатій. Стрічка також перемогла у номінації «Найкращий документальний фільм» британської кінопремії BAFTA.

Під час церемонії вручення «Оскара» режисер Мстислав Чернов виступив із промовою: «Я вдячний. Але, напевно, я буду першим режисером на цій сцені, який би хотів не робити цей фільм. Я хотів би мати змогу обміняти це на те, щоб росія ніколи не напала на Україну, ніколи не окупувала наші міста; щоб росіяни не вбивали десятки тисяч моїх співгромадян» [6].

Мстислав Андрійович Чернов – український режисер, відеограф, фотожурналіст, військовий кореспондент та письменник. Він народився у Харкові 1985 року. Кар'єру фотографа розпочав у 2005 році в інформаційному агентстві MediaPort. У травні 2013 року Чернов перебував у Стамбулі, де став свідком протестів у парку Гезі та на майдані Таксим. Ці події справили на нього неабияке враження. Тому він зацікавився висвітленням конфліктів та воєн. Наприкінці 2013 року, коли силовики на Майдані розганяли людей, Чернов фотографував ті події [1].

На початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну Мстислав із колегами перебували в Маріуполі 20 днів.

«Я плакав, коли знімав цей фільм. Плакав, коли монтував. Плакав, коли його показували в кінотеатрі, – розповідає М. Чернов в коментарі «Люку». Я пам'ятаю кожну деталь. Знову і знову повертаюсь до тих трагедій. Всі ми, українці, травмовані. Війна охопила всю країну» [5].

Але як журналісти створювали цей фільм, як обирали історії, як знаходили правильні та необхідні слова підтримки для своїх героїв? І як знаходять ці слова знов і знов, щоб доносити до людей по всьому світу трагедію, яка відбувається в Україні?

Кожна розсудлива людина оцінює війну по-своєму і намагається знайти істину в ситуації, що склалася, в бесідах з іншими. Журналістка Василиса Степаненко каже: «Мені здається, що я людяний журналіст, або навіть так: я – людина, а не журналіст. І в цьому, напевно, моя позиція: залишатися людиною, щоб розуміти і відчувати інших людей. У ці перші дні мені хотілося просто бути поруч з ними та давати їм голос.

Я пам'ятаю момент, коли ми сиділи в лікарні вночі під час сильних обстрілів. Вже не було світла, води, їжі. Поруч сиділа жінка, у якийсь момент вона почала плакати. Вона сказала, що нас ніхто не чує, нам ніхто не допоможе, усі ми тут просто загинемо. А я відповіла, що вас чують. Нас почують, нам допоможуть, нас врятують.

Пізніше з'ясувалося, що саме наші матеріали стали поворотним моментом у переговорах міжнародних партнерів та лідерів різних країн щодо відкриття коридору для виїзду людей з Маріуполя. Дізнатися це для мене було неймовірно важливо. Тисячі людей змогли виїхати та врятуватися завдяки цьому. Люди по всьому світу розуміли, що саме відбувається в Маріуполі.

Дуже важливо, щоб пам'ять про людей, яких вже немає, жила. І найменше, що можуть зробити журналісти – розповісти ці історії. Зробити так, щоб вони не стали статистикою» [7].

15 березня 2022-го команда виїхала з міста через гуманітарний коридор.

Олексій Малишев. IT-фахівець. Виїхав із Маріуполя 17 березня. Зараз перебуває у Чернівецькій області.

«24 лютого о 4 ранку я займався своїм невеликим проєктом із машинного навчання. А о 4:45 в Маріуполі почули вибухи. Було зрозуміло, що почалася повномасштабна війна.

Уже в перший день війни в нас зникло опалення. На четвертий день відключили електрику на добу, 2 березня світло зникло вже остаточно. Після цього почав поступово зникати і зв'язок. Ми перебували в районі поряд із вишкою Kyivstar, виходили до неї – намагалися так взаємодіяти із зовнішнім світом. В інших районах зв'язок зник набагато швидше.

Березень був дуже холодним, завдяки цьому ми могли розраховувати, що в нас довше збережуться заморожені продукти, тим паче, у нас рази три чи чотири випадав сніг. Брали сніг і кидали його у ванну, щоб була додатково вода, закладали в морозилки для додаткового холоду.

В останні 5 днів були сильні обстріли. Щоразу прокидалися від того, що земля тремтіла по кілька годин. Прильоти були близько, ми навіть встигли один з одним не раз попрощатися.

17 березня відкрили зелений коридор і нам вдалося виїхати. Зараз я перебуваю в Чернівецькій області. Нас тут прихистили люди, сказали: «Ми з вас останню шкуру дерти не будемо, просто платіть за комуналку».

Чи бачу я себе в Маріуполі? Тільки в українському, у відбудованому Маріуполі. У моїй пам'яті ще залишилося, як місто було гарне, доглянуте, купа всього відремонтовано, відреставровано, з ілюмінацією. І коли ти пам'ятаєш, як розквітало місто, і бачиш, як це все тепер виглядає, стає дуже сумно.

Мені здається, відновлювати Маріуполь доведеться щонайменше десятиліття. 95% інфраструктури та будинків знищено, невідомо, скільки людей досі перебувають під завалами. Величезні мікрорайони зруйновано, будинки там, найімовірніше, будуть непридатні для житла, їх треба буде зносити і відбудовувати заново» [4].

З початком повномасштабної війни поняття дому значно розширилося. Майже 800 тисяч українців втратили свій дім через війну, повідомила віцепрем'єр-міністерка Ірина Верещук. У чийсь дім буквально потрапила російська ракета, а хтось втратив відчуття дому разом із відчуттям безпеки й усвідомленням масштабів наслідків, які спричинила російська окупація.

Це і фізичний будинок, у якому зберігаються дорогі нам речі, і рідне місто, де ми виростили, і оточення близьких друзів, і незнайомі нам люди, які захищають країну в лавах ЗСУ. Багато українців, хто втратив свій дім або виїхав із України, вимушені облаштовувати життя заново.

Під час втрати дому можна переживати найрізноманітніші відчуття: від внутрішньої напруги до затьожної депресії. Одними із етапів під час втрати є заперечення та злість на себе: «Якби я залишилася, усе було б інакше» тощо. Потім – етап торгу із самим собою за усвідомлення втрати: «А може, це не воно...». Ніби ставить на ваги ту подію, яка відбулася. Згодом настає етап депресії, коли здається, що нічого вже не допоможе.

Зрештою, коли приходить усвідомлення реальності, може початися найдовший етап – прийняття. У цей період можуть з'явитися відчуття постійної втоми, або, навпаки, непродуктивна активність. Людина не здатна сконцентруватися на чомусь. Змінюється емоційний стан, виникає дратівливість. У цей період, як правило, змінюються погляди, цінності.

Внутрішньо переміщені особи часто говорять: «У новій оселі немає запаху дому», незважаючи на те, що людина ніби й живе на новому місці тривалий час. Зникає відчуття спокою.

У нашій культурі, у казках багато уваги приділяється матеріальним цінностям: «Побудував хату – маєш певну опору», «Мій дім – моя фортеця». Факт власного житла є дуже важливим, і культурний чинник додає сили такій втраті.

Особливо відзначають зміни люди, які мали замський будинок, присадибну ділянку, город, худобу, а зараз вони мусять починати нове життя в маленькій квартирі. І люди часто не знають, куди себе діти, тому що все незвично, не так, як було.

Першим та основним завданням у воєнний час, що б не сталося, де б ти не був: на окупованих територіях, у полоні, – це вижити. Немає завдання зберегти житло, є завдання вижити і надавати допомогу тим, хто її потребує. Рідним, батькам.

Внутрішньо переміщені особи зараз перебувають у нетиповому для них стані. Це не запланована відпустка, а завжди підвищений рівень стресу та внутрішньої напруги [8].

Українці з Маріуполя не втрачають присутності духу.

Тетяна Іванець – науковиця з Маріуполя. Вона стала вивчати досвід вимушеного переміщення та порівнювати події різних часів і країн з тим, що пережили маріупольці. Свої здобутки Тетяна опублікувала у монографії «Синдром втрати дому у вимушених мігрантів: слідами маріупольської трагедії». У ній з'ясовувала, як дійти до стадії прийняття неминучого.

Тривалий період після переїзду Тетяна не могла розпочати роботу. Каже, відчувала себе повністю вирваною з реальності: «Лише наприкінці 2023 року зрозуміла, що я починаю хотіти рухатися далі, в мене з'являються сили. Тому я вирішила здійснити свою дитячу мрію й пішла навчатися на психолога. І вже тоді усвідомила, що моє дослідження буде з психологічним фоном».

«Є синдроми, які входять до різних класифікацій, зокрема медичної. А ось поняття «синдром втрати дому» немає у жодній галузі. Він запропонований вже в рамках мого дослідження. І воно обґрунтовує, чому все те, що ми проживаємо, є спільним і дуже схожим» [3].

«Де мій дім? Мій дім – вся Україна». Максим Чумак до 24 лютого 2022 року працював на регіональному телеканалі у Маріуполі. А через два дні після повномасштабного вторгнення добровільно пішов у тероборону. Ледь вибрався з окупації у 2022 році. І зараз служить у 109 окремій бригаді Сил територіальної оборони ЗСУ. Але про майбутнє – ані слова. «Живе в моменті», бо через особливості служби відвик планувати.

«Звітую мамі про добрі справи. Але її немає серед живих». Олександр Магдаліц був відомим юристом у Маріуполі. І зараз продовжує допомагати людям з юридичними питаннями, так і з гуманітарними: «Ми деякий час жили прямо на вокзалі, бо було багато роботи. Працювали до третьої ночі, бо в цей час йшов останній поїзд. І зранку знову. Тоді родина була у безпеці, а я відчував, що я на своєму місці». Олександр втратив дім, а також родичів та знайомих, які опинилися в блокаді. А ще в окупованому Маріуполі залишилася могила матері.

«Разом ми щось придумаємо. Мені б тільки дочекатися його з полону». Міла Караулова разом з синами перебуває у Чехії. Живе «на валізах», бо чекає чоловіка з російського полону. Її коханого Сергія, його сестру Ксенію та її чоловіка Руслана в перший день великої війни призвали на службу. Вони були нацгвардійцями у Маріуполі. Міла пережила блокаду Маріуполя з синами та кумами. У перші дні снаряд прилетів в її квартиру, жінку завалило плитою. Вона вижила, але зламала ногу. В середині березня їй вдалося евакуюватися з міста.

«Я досі тут не адаптувалася. Працювала з психологом, лікувалася у психіатра. Дуже важко без підтримки. Я тут сама з дітьми, батьки в окупації. Дуже хочу повернутися в Україну, але фактично – повертатися нікуди. А ще небезпечно, а я чоловіку пообіцяла, що ми дочекаємося його живі» [2].

Попри втрати, люди продовжують боротися. Одні – зі зброєю в руках, інші – у волонтерстві. Хтось щодня чекає звістки з полону, а хтось намагається почати все з чистого листа, хоча досі не знає, де його дім. Але всі вони – частина України, яка вистояла. Бо для них дім – не просто місце на карті. Дім – це люди, які не здаються і борються за справедливість, своє щастя та світле майбутнє, незважаючи ні на що.

Фільм «20 днів у Маріуполі» став основним документом про те, що сталося в місті. Це абсолютно чіткий, беззаперечний факт, і якщо ви хочете дізнатися правду, варто звернутись до цієї картини, високо оціненої світовими кінокритиками.

«20 днів у Маріуполі» – це історія про українців, які змогли вирватись лише на 40-й день окупації чи про доньку шкільних друзів, яку вбило уламками. Людей, які були вимушені залишити своє минуле у межах улюбленого міста та виїхати. Людей, з якими трапилась війна. Стрічка про тисячі загублених та назавжди втрачених доль. Це таймлапс смерті міста Марії інтервалом у майже 3 тижні, який дивитись важко, страшно, але необхідно, адже ця хроніка має жити у знак пам'яті та шани.

References

1. Bondarenko, M. (2024). 20 dniv u Mariupoli: shcho vidomo pro oskaronosnoho rezhysera Mstyslava Chernova [20 days in Mariupol: what is known about Oscar-winning director Mstyslav Chernov]. *fakty.com.ua*. Retrieved from: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20240311-20-dniv-u-mariupoli-shho-vidomo-pro-oskaronosnogo-rezhysera-mstyslava-chemova/> [in Ukrainian].
2. Donchevska, V. (2025). «Yakisne vyzyvannia»? Yak zhyvut pereselentsi cherez try roky velykoi viiny [“Qualitative survival”? How IDPs live after three years of the Great War]. *cxid.media*. Retrieved from: <https://cxid.media/articles/yakisne-vyzyvannia-yak-zhyvut-pereselentsi-cherez-try-roky-velykoi-viyny/> [in Ukrainian].
3. Kaliuzhna, K. (2024). Yak perezhyty vtratu domu i pochaty zhyty zanovo. Tse doslidyla naukovytsia z Mariupolia Tetiana Ivanets [How to survive the loss of your home and start living anew. This was researched by a scientist from Mariupol, Tetiana Ivanets]. *svoi.city*. Retrieved from: <https://svoi.city/articles/376666/yak-perezhyty-vtratu-domu-i-pochaty-zhyty-zanovo--naukovytsya-z-mariupolia-tetyana-ivanec> [in Ukrainian].
4. Liuk (2022). «Ya ne mohla uiavyty, shcho takyi zhakh mozhlyvyi». Try istorii meshkantsiv Mariupolia [“I could not imagine that such a horror was possible.” Three stories of Mariupol residents]. *lyuk.media*. Retrieved from: <https://lyuk.media/people/mariupol-stories/> [in Ukrainian].
5. Liuk (2023). «Ya plakav, koly znimav tsei film. Plakav, koly montuvav. Plakav, koly yoho pokazyvaly v kinoteatri». Mstyslav Chernov pro svoi “20 dniv u Mariupoli” [“I cried when I was shooting this movie. I cried when I edited it. I cried when it was shown in the cinema.” Mstyslav Chernov on his “20 Days in Mariupol”]. *lyuk.media*. Retrieved from: <https://lyuk.media/people/mstyslav-chernov-interview/> [in Ukrainian].
6. Sulzhenko, O. (2025). Vid “20 dniv u Mariupoli” do “Portselianovoi viiny” – ukrainski filmy, yaki pokazaly pravdu pro zlochyny RF [From “20 Days in Mariupol” to “Porcelain War” – Ukrainian films that revealed the truth about the crimes of the Russian Federation]. *ua.news*. Retrieved from: <https://ua.news/ua/vidkriti-pitannia/vid-20-dniv-u-mariupoli-do-portselianovoi-viini-ukrayinski-filmi-iaki-pokazali-pravdu-pro-zlochyny-rf> [in Ukrainian].
7. Suspilne Kultura (2024). Zdaetsia, shcho smert postiino dykhaie meni v spynu: prodiuserka ta zhurnalistka Vasylysa Stepanenko pro “20 dniv u Mariupoli” [Death seems to be constantly breathing down my neck: Vasylysa Stepanenko pro “20 dniv u Mariupoli”].

- producer and journalist Vasilisa Stepanenko on the film “20 Days in Mariupol”]. *suspilne.media*. Retrieved from: <https://suspilne.media/culture/702372-zdaetsa-so-smert-postijno-dihae-meni-v-spinu-produserka-ta-zumalistka-vasilisa-stepanenko-pro-20-dniv-u-mariupoli/> [in Ukrainian].
8. Wonderzine (2022). Shcho take vtrata domu i yak yii perezhity. «Dlia osmyslennia vtraty potriben chas» [What is the loss of a home and how to survive it. “It takes time to realize the loss”]. *www.wonderzine.me*. Retrieved from: <https://www.wonderzine.me/wonderzine/life/life/11757-scho-take-vtrata-domu-i-yak-yiyi-perezhati> [in Ukrainian].

DOI 10.34132/mspc2025.01.09.03

Yuliia Burovytska
Sofiia Kryva

THE TRAUMA OF WAR IN THE DOCUMENTARY “20 DAYS IN MARIUPOL”: HOW UKRAINIANS LIVE THROUGH THE EXPERIENCE OF LOSING THEIR HOME

The theses present an analysis of the impact of the war on the psychological state of the population of Ukraine on the example of the documentary “20 Days in Mariupol” and the testimonies of witnesses. A group of journalists lived side by side with the city’s residents during this time.

People who managed to escape from the occupation talk about their bygones, the loss of their homes and the difficulties of getting used to a “new” life. They write books, organize volunteer help, and continue to bring victory closer.

The work is based on the review of the visual and verbal content of the film, using psychological and sociological approaches to the study of trauma. The theses highlight examples of the heroic survival of the Ukrainian people and the unexpected challenges that have arisen in the context of a full-scale war since 2022.

Keywords: *Mariupol, psychological state, occupation, life in new conditions, loss of home, survival, adaptation.*

Відомості про авторів / Information about the Authors

Юлія Буровицька, старший викладач кафедри іноземних мов Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: uliy2005@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0009-0009-5260-1151>.

Yuliia Burovytska, senior lecturer of the Department of Foreign Languages of the Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: uliy2005@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0009-0009-5260-1151>.

Софія Крива, студентка, факультету філології, Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: sfkriva@gmail.com.

Sofiia Kryva, student, Faculty of Philology of the Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: sfkriva@gmail.com.

© Ю. Буровицька, С. Крива
22.05.2025.

Стаття отримана редакцією